

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EU

v České republice

// [V]nitrostátní orgány (soudní orgány, donucovací a správní orgány) mají klíčovou úlohu, **pokud** jde o dosažení konkrétního účinku práv a svobod zakotvených v Listině“.

Evropský parlament (2015), Usnesení ke stavu dodržování základních práv v Evropské unii (v letech 2013–2014) 2014/2254(INI)), Štrasburk, 8. září 2015, bod odůvodnění P.

Listina základních práv Evropské unie je zákonem o lidských právech v EU. Obsahuje 50 článků, které popisují základní práva a zásady, po nichž následují 4 články s obecnými ustanoveními. Členské státy mají povinnost respektovat práva a dodržovat zásady Listiny vždy, když jednají v rámci závazného práva EU. Tam, kde jsou ustanovení Listiny dostatečně přesná a bezpodmínečná, mohou mít přímý účinek na vnitrostátní úrovni – například ve vnitrostátních soudních síních. Ustanovení Listiny, která jsou „zásadami“, se lze dovolávat pouze u soudu, pokud jsou prováděna legislativními nebo výkonnými akty.

Členské státy mají výslovnou povinnost podporovat uplatňování Listiny. Tento přehled vypracovaný speciálně pro výše uvedenou zemi podporuje toto úsilí tím, že uvádí příklady použití Listiny a zdůrazňuje její přidanou hodnotu.

Listina EU jako povinnost: kdy jsou české orgány povinny ji uplatňovat?

- ★ Vzhledem k tomu, že právo EU je převážně prováděno na vnitrostátní úrovni, místní soudci, poslanci, vládní úředníci a právníci jsou hlavními „zprostředkovateli Listiny“, na něž systém EU spoléhá.
- ★ Listina základních práv EU je zaměřena především na samotnou EU. Je závazná pro členské státy „výhradně pokud uplatňují právo Unie“ (článek 51 Listiny). Značná část vnitrostátního práva a tvorby politik je však přímo nebo nepřímo ovlivněna právem EU. Vždy, když legislativní spis, soudní případ nebo faktická situace spadají do oblasti působnosti závazného práva EU, platí Listina EU a může být využita a uplatňována před vnitrostátními orgány.
- ★ Hranice oblasti působnosti Listiny není úplně vždy snadné stanovit. Otázka, zda se Listina uplatňuje, je zásadní pro řádné provádění práva EU. Určité pokyny k této věci poskytuje příručka agentury FRA *Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level* (Uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v právních předpisech a při tvorbě politik na vnitrostátní úrovni).

Jak se Listina využívá v České republice?

Všechny členské státy EU uplatňují Listinu EU – ale ne vždy využívají jejího celého potenciálu. Listina je někdy zmiňována v souvislosti s připravovanou legislativou nebo debatou v parlamentu. Někdy na Listinu ve svých rozhodnutích a rozsudcích také odkazují vnitrostátní orgány a soudy. Mezi příklady z České republiky patří:

★ Právo na ochranu spotřebitele (článek 38)

Ve věci (**Věc III. ÚS 3725/13**) z roku 2017 Ústavní soud interpretoval právo na ochranu spotřebitelů stanovené v Listině a došel k závěru – také s odkazem na ustanovení o horizontální politice ochrany spotřebitele v článku 12 Smlouvy o Evropské unii a článku 169 Smlouvy o fungování Evropské unie – že toto ustanovení Listiny neposkytuje individuální práva a není přímo vymahatelné: „Nelze dospět k závěru, že by ochrana spotřebitele představovala některé ze samostatně ústavně zaručených základních práv a svobod [...], se v ústavách zpravidla jedná nikoli o subjektivní právo, nýbrž o ústavně vytyčený cíl politiky státu [...] v čl. 38 odst. 2 [Listiny] se rovněž nejedná o subjektivní právo vynutitelné přímo žalobou, nýbrž o zásadu adresovanou orgánům Evropské unie a členským státům při transpozici unijního práva, přičemž dovolat se této zásady lze před soudem pouze pro účely výkladu a přezkumu legality těchto aktů, jak plyne z čl. 52 odst. 2 Listiny základních práv Evropské unie a vysvětlení k této Listině.“
Česká republika (Ústavní soud), **Věc III. ÚS 3725/13**, 10. dubna 2014

★ Právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu (článek 39)

Věc (**CZ:US:2015:Pl. US.14.14.1**), kterou se zabýval Ústavní soud ČR v roce 2015, spočívala v napadení vnitrostátního zákona o volbách do Evropského parlamentu, který stanovuje 5% volební práh. Žalobcem byla politická strana, která neuspěla kvůli tomuto práhu. Ústavní soud tuto stížnost zamítl; poukázal na to, že 14 z 28 členských států EU má stanoven volební práh a dospěl k závěru, že právo volit a kandidovat ve volbách do Evropského parlamentu (článek 39 Listiny) nevylučuje použití takových práhů.

★ Právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin (článek 50)

V 2016 byla Listina zásadním dokumentem ve věci projednávané Ústavním soudem (**Věc II. ÚS 143/16**), která se týkala německé státní příslušnice, jež byla zatčena a stíhána jako člen zločinecké skupiny, která obchodovala s drogami mezi Česko republikou a Německem. Ona však již byla stíhána a odsouzena za některé z těchto činů v Německu. Ústavní soud posoudil její ústavní stížnost jako oprávněnou a konstatoval, že došlo k porušení právní zásady *ne bis in idem* (pro tentýž trestný čin nelze stíhat dvakrát). Soud zdůraznil rozšířenou nadnárodní ochranu zásady *ne bis in idem*, jak je stanovena v Listině, ve srovnání s působností příslušného vnitrostátního ústavního ustanovení, která se omezuje pouze na daný stát. V důsledku toho byla rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení anulována.

Česká ústava

Ústava České republiky

- ★ Byla přijata v prosinci 1992. Ústava se skládá z osmi kapitol a má 113 článků. Neobsahuje listinu základních práv, ale zahrnuje příslušná ustanovení – například o úloze soudnictví při ochraně základních práv a svobod.
- ★ Základní práva a svobody jsou uvedeny v Listině základních práv a svobod, ústřední listině práv, která má povahu ústavního zákona. Tento dokument byl přijat v únoru 1991 federálním shromážděním Československa jako ústavní zákon těsně před rozpuštěním Československa v prosinci 1992 a byl znovu schválen předsednictvem České národní rady.
- ★ Listina základních práv a svobod se skládá ze šesti kapitol a obsahuje 44 ustanovení, včetně některých hospodářských, sociálních a kulturních práv. Ústava České republiky ji uvádí mezi částmi vnitrostátního ústavního řádu.

Ústava, Listina EU a EÚLP

- ★ Podle článku 10 jsou všechny ratifikované mezinárodní smlouvy součástí českého práva a závazné pro Českou republiku. V případě nesouladu nebo rozporu mezi mezinárodní smlouvou a českým právem je smlouva nadřazená a má přednost.
- ★ V českém ústavním právu však neexistuje žádné ustanovení výslovně odkazující na Listinu EU, primární právo EU ani na **Evropskou úmluvu o lidských právech**.

Přidaná hodnota Listiny

Listina je právně závazný dokument. Uvádí občanská a politická práva, jakož i hospodářská, sociální a kulturní práva. Kromě toho těží ze síly práva EU, které má často přímý účinek a v zásadě a na rozdíl od mezinárodního práva musí být nadřazeno vnitrostátnímu právu. V mnoha kontextech však nemusí být možné přímo uplatňovat Listinu – například proto, že příslušné ustanovení Listiny je zásadou, nikoliv právem, a nebylo provedeno legislativním nebo výkonným aktem, nebo jinak není přímo použitelné, nebo se vůbec neuplatňuje, protože daný případ nespadá do oblasti působnosti práva EU. V každém případě Listina zvyšuje viditelnost práv. Jasně vyslovuje práva a zásady, které často nejsou výslovně stanoveny v jiných mezinárodních dokumentech o lidských právech, jako je EÚLP (jak je znázorněno na obrázku 1). Na rozdíl od Evropské sociální charty Rady Evropy Listina nenabízí možnost, aby byl členský stát vázán pouze vybranými ustanoveními; členské státy jsou vázány všemi jejími ustanoveními.

Čl. 1-5 Důstojnost

- 1 Lidská důstojnost
- 2 Právo na život
- 3 Právo na nedotknutelnost lidské osobnosti
- 4 Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení
- 5 Zákaz otroctví a nucené práce

Čl. 6-19 Svobody

- 6 Právo na svobodu a bezpečnost
- 7 Respektování soukromého a rodinného života
- 8 Ochrana osobních údajů
- 9 Právo uzavřít manželství a právo založit rodinu
- 10 Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání
- 11 Svoboda projevu a informací
- 12 Svoboda shromažďování a sdružování
- 13 Svoboda umění a věd
- 14 Právo na vzdělání
- 15 Právo svobodné volby povolání a právo pracovat
- 16 Svoboda podnikání
- 17 Právo na vlastnictví
- 18 Právo na azyl
- 19 Ochrana v případě vystěhovávání, vyhoštění nebo vydání

Čl. 20-26 Rovnost

- 20 Rovnost před zákonem
- 21 Zákaz diskriminace
- 22 Kulturní, náboženská a jazyková rozmanitost
- 23 Rovnost žen a mužů
- 24 Práva dítěte
- 25 Práva starších osob
- 26 Začlenění osob se zdravotním postižením

Čl. 27-38 Solidarita

- 27 Právo pracovníka na informování a na projednávání v podniku
- 28 Právo na kolektivní vyjednávání a akce
- 29 Právo na přístup ke službám zaměstnanosti
- 30 Ochrana v případě neoprávněného propuštění
- 31 Slušné a spravedlivé pracovní podmínky
- 32 Zákaz dětské práce a ochrana mladých lidí při práci
- 33 Rodinný a pracovní život
- 34 Sociální zabezpečení a sociální pomoc
- 35 Ochrana zdraví
- 36 Přístup ke službám obecného hospodářského zájmu
- 37 Ochrana životního prostředí
- 38 Ochrana spotřebitele

Čl. 39-46 Občanská práva

- 39 Právo volit a být volen ve volbách do EP
- 40 Právo volit a být volen v obecních volbách
- 41 Právo na řádnou správu
- 42 Právo na přístup k dokumentům
- 43 Evropský veřejný ochránce práv
- 44 Petiční právo (EP)
- 45 Volný pohyb a pobyt
- 46 Diplomatická a konzulární ochrana

Čl. 47-50 Soudnictví

- 47 Právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces
- 48 Presumpce nevinny a právo na obhajobu
- 49 Zásady zákonnosti a přiměřenosti trestných činů a trestů
- 50 Právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin

- Žádný ekvivalent v EÚLP
- Širší než EÚLP
- Ekvivalentní ochrana jako v EÚLP
- Kontext specifický pro EU

Poznámka: Tento přehled vychází z vysvětlení k Listině a z textového porovnání obou dokumentů, aby bylo vidět, jak Listina zlepšuje viditelnost nároků (některá práva, která nejsou výslovně obsažena v EÚLP, jsou upravena judikaturou, jež je však méně viditelná pro neodborníka).

Zdroj: FRA, 2018

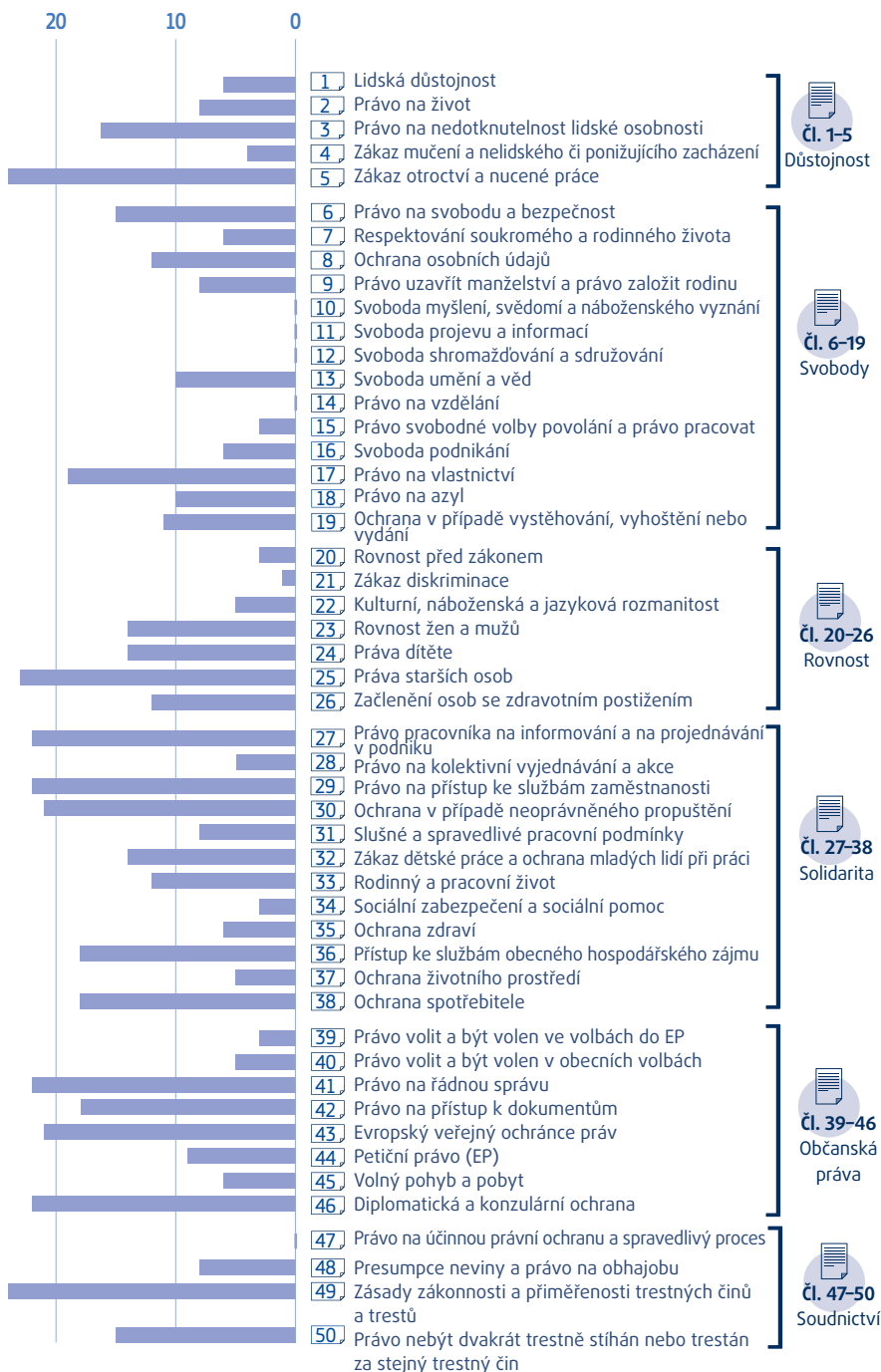
Vzhledem k šíři práv výslovně obsažených v Listině může Listina pomoci zvýšit viditelnost práv na vnitrostátní úrovni. Navíc vnitrostátní soudy někdy používají Listinu k výkladu nebo dalšímu rozvoji vnitrostátního práva, a to i mimo oblast působnosti práva EU.

Při porovnávání Listiny s ústavami členských států EU je zřejmé, že text Listiny je často jasnější, pokud jde o některá práva. Například v České republice se zdá, že některá práva Listiny nejsou zcela vyjádřena ve vnitrostátním ústavním právu – například právo uzavřít manželství (článek 9), právo

pracovníka na informování a na projednávání v podniku (článek 27), právo na přístup ke službám zaměstnanosti (článek 29), ochrana spotřebitele (článek 38) a právo na přístup k dokumentům (článek 42). Skutečnost, že některá práva chybí v textu ústavy, v žádném případě neznamená, že nejsou chráněna právním rádem. Výslovné záruky v textu ústavy však tato práva zviditelňují, a tudíž je také činí dostupnějšími. V tomto smyslu může Listina posílit méně známá práva.

Obrázek 2: Zlepšuje Listina viditelnost práv? Porovnání Listiny a národních ústav

Počet členských států EU podle článků Listiny, které nemají rovnocenná a explicitní ustanovení v ústavních textech

Poznámka: Tento přehled vychází z textového porovnání Listiny a písemného ústavního práva členských států EU (s výjimkou Spojeného království), aby se ukázalo, u jakých ustanovení Listina s největší pravděpodobností zvýší viditelnost práv. Nároky specifické pro EU (ustanovení Listiny, která jsou na obrázku 1 označena jako světle žlutá) byly považovány za zohledněné ve vnitrostátních ústavách, pokud bylo možné určit srovnatelné ustanovení (například ústavní ustanovení týkající se vnitrostátního veřejného ochránce práv).

Zdroj: FRA, 2018

Listina základních práv EU: mladý nástroj

- ★ Listinu vypracoval Evropský konvent. Konvent se skládal z 15 zástupců tehdejších 15 členských států EU, 46 poslanců (16 poslanců Evropského parlamentu a 30 členů národních parlamentů) a jednoho zástupce Evropské komise. Konvent také konzultoval s občanskou společností.
- ★ Evropský parlament, Evropská komise a Rada EU slavnostně vyhlásily Listinu v prosinci roku 2000.
- ★ Po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost dne 1. prosince 2009 se Listina stala právně závaznou. Jedná se o relativně nový právní nástroj, který se stále více využívá na vnitrostátní úrovni.

Další informace

- ★ **Listina EU**, k dispozici na EUR-Lex.
- ★ **Vysvětlení k Listině základních práv** prezidia Evropského konventu.
- ★ **Charterpedia** – webový prostor agentury FRA, kde jsou shromážděny informace týkající se Listiny, včetně vnitrostátní judikatury.
- ★ **Aplikace k Listině EU** – aplikace agentury FRA pro přístup k právům zakotveným v Listině EU kdykoliv, kdekoliv, včetně vnitrostátní judikatury a judikatury Soudního dvora EU používající Listinu.
- ★ FRA (2018), **Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level** (*Uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v právu a tvorbě politik na vnitrostátní úrovni*), Lucembursko, Úřad pro publikace.
- ★ FRA (2018), Stanovisko 4/2018, **Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights** (*Uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v právu a tvorbě politik na vnitrostátní úrovni – pokyny*).
- ★ **Tematické příručky FRA-CoE/ECtHR k evropskému právu**: Zákaz diskriminace (2018), Azyl (2014), Ochrana osobních údajů (2018), Práva dítěte (2015) a Přístup ke spravedlnosti (2016).
- ★ Výroční *Zpráva o základních právech* agentury FRA obsahuje **zvláštní kapitolu** věnovanou využívání Listiny na vnitrostátní úrovni.
- ★ Evropská komise, **Výroční zprávy o uplatňování Listiny základních práv EU**

FRA – AGENTURA EVROPSKÉ UNIE PRO ZÁKLADNÍ PRÁVA

Tel.: +43 158030-0 – Fax: +43 158030-699

fra.europa.eu

 [facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)

 twitter.com/EURightsAgency

 [linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

Printed by Bietlot in Belgium

© FRA, 2019

Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2019

Print ISBN 978-92-9474-158-5 doi:10.2811/69023 TK-03-18-085-CS-C
PDF ISBN 978-92-9474-160-8 doi:10.2811/144167 TK-03-18-085-CS-N

Úřad pro publikace
Evropské unie